

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מסכת מועד קטן

דף יב ע"א

בגמ', מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום, איקלע רב ספרא ורב הונא בר חנינא, ולא עלו לגביה. וא"ד, הוא נמי לא על בגויה וכו', אדם חשוב שאני. וא"ד, סיועי סייע בתיבנא בהדייהו.

[א]. הבית יוסף (או"ח סי' רמ"ד), והט"ז (שם סק"ד), העלו דלרוב הראשונים מעשה זה אירע בשבת, ואף שהיה בו צד היתר, דהיה מחוץ לתחום, החמירו לא להיכנס בו. ומכך נלמד דהיכא שהוא בתוך התחום, צריך להחמיר שלא להיכנס בו עולמית, כדנפסק בשו"ע שם, ועי' במשנה ברורה (סקכ"א) דלמוכרו לנכרי שרי.

אמנם שי' רבינו תם בספר הישר (הובא בתוד"ה אמר שמואל, ובתוס' ע"ז כ"א: ד"ה אריסא, ובבית יוסף שם), דהכא מיירי שבנאו בימי אבלותו, ובאבלות החמירו ביותר כפי שנתבאר לעיל, שלא יבואו לזלזל בו. אך לגבי שבת התיר ר"ת עכ"פ בדיעבד, אם היה בקבלנות. ועי' תוס' ר"ש משאנץ (ע"ז כ"ב). מה שהאריך לדחות דברי ר"ת. וכן העלה הב"ח (שם סוף אות א'), דיש לסמוך בדיעבד על ר"ת.

וע"פ פשוטו היינו לכל אדם, אך לכאורה אדם חשוב בוודאי צריך להחמיר שלא להיכנס בזה. אולם השפת אמת בסוגי' (ד"ה בתוד"ה אמר) לא מסתברא ליה להלכה לחלק בין אדם חשוב לשאר אדם, אחר שהפוסקים לא הביאו חילוק זה גבי האי דינא, עיי"ש. ואכן השלה"ק (שבת, נר מצוה, אות ע"א) כתב, שראוי לכל אדם להחמיר, בזה ובכל דבר הבא בעבירה, לא להנות ולהיכנס בו עולמית, עיי"ש.

[ב]. מכלל רוב שי' הפוסקים נפקא: מי ששכר פועלים נכרים בשכירות יום, ועשו לו מלאכה בשבת אפילו כל שהוא בפרהסיא אף במטלטלין (שעה"צ שם אות כ"ה), או בבנין אף בצינעה בדברים שאין הדרך לגור בדירה בלעדס, כגון טיח, מרצפות, בי"כ וכיורים, אסור להנות מאותה מלאכה לעולם, לו ולאחרים, אלא א"כ יכול לסתור את מה שעשו בשבת ולבנותו שוב. ואם לאו יכול למכור לנכרי, ולא להשכיר (האלף לך שלמה סי' צ"ז). ואחר שנמכר לנכרי, וקנאו ממנו ישראל אחר מותר בהנאה (מהרש"ג ח"ג, סי' כ"ג), אם לא היה דרך הערמה. ואם היה בנין של ביהכ"ס או מקוה, יש כמה פוסקים שהקילו בזה בשעת הדחק גדול (הובאו בשו"ת יביע אומר ח"ח סי' כ"ה), והמהר"ם שיק (סי' מ"א) החמיר גם אם עי"ז יתבטל תפילה בציבור באותו מקום, עיי"ש. במקום ששכר הפועלים בקבלנות, נפסק בשו"ע המובא לעיל דיש להחמיר, ואדם חשוב בוודאי צריך להחמיר. אמנם באגרות משה (או"ח ח"ג סי' ל"ה) כתב להקל בדיעבד, בפרט בבנין שהוא לצורך מצוה, עיי"ש. הרמ"א (שם) פסק, דהיכא שהתנה בפירוש עם הנכרי שלא יעשה מלאכה בשבת ויו"ט, והנכרי מיפר התנאי, והישראל אינו יודע מכך, או שיודע ומוחה בידו ומנסה לעכבו, מותר להנות מאותה המלאכה, וע"ע במשנ"ב (שם סקכ"ב, וסי' רע"ו סקל"ו).

בגמ', משום דמישחא נפיש פסידיה. אבל חמרא דלא נפיש פסידיה וכו'.

[ג]. ופירש"י דמשחא יקיר, ואיכא פסידא יתירא. הרש"ש דייק ע"ד רש"י, מגמ' נזיר (ל"א:): דפריך שם "והא שמן עדיף מיין", ומשני "אי משום הא לא קשיא, בגלילא שנו, דחמרא עדיף ממשחא", והכא המשנה היא לכאורה להיפך דלא כבני גליל. וכתב הרש"ש "ויש לפרש כאן דמישחא מתקלקל יותר". ואכן בפ"י המיוחס לרש"י, מפורש דנפיש פסידיא שדמיו יתרים משל יין. אך ברש"י הנדפס בגמ' שעליו הק' רש"ש, לא פי' כן.

ואפשר לומר, דבשמן יש פסידא יתירא, דאי יתקלקל אין לו תקנה, משא"כ ביין שיתקלקל, יכול להיות חומץ, וא"כ אינו פסידא יתירה. ולכך, אין הכרח לפרש ברש"י, דשמן יקר יותר מיין, כמו שהבין הרש"ש, אלא ששמן יקר, ולכך הקילו בזיתים יותר משאר מינים שבהם לא הקילו, ולגבי יין יש הקולא בשמן, שאף מתקלקל יותר מיין. ומדויק מה שכתב רש"י "משחק יקר, ואיכא פסידא יתירא", ולכאורה מה בא להוסיף בתיבות ואיכא פסידא יתירה, אחר שכבר ביאר דברי הגמ' ששמן יקר יותר מיין. אלא י"ל דהם ב' דברים נפרדים, שמן יקר, ושמן נפסד יותר מיין.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

[ד]. ועוד י"ל, דמהיכי תיתי לומר, דכוונת רש"י דשמן יקיר היינו שהוא יקר, ואולי כוונתו **כבד וקשה**, והיינו שחימוצו מהיר יותר, וכמו שמשמע מפירושו בשאר מקומות תיבת יקיר (עי' שמות ז', י"ד ד"ה כבד. שבת נ"ט. ד"ה בין רבי חנינא. נדרים ל"ז: ד"ה ויקיר), וכשמפרש רש"י יקר יותר, כתב להדיא "יקר" (ב"מ ע"ד. ד"ה עשיק. סוטה ל"ו: ד"ה יאבד.) עיי"ש.

וראיה לזה, דעה"פ (קהלת י', א') "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט", פירש"י: "כגון בימי החורף שאין בזבובין כוח והם קרובים למות, גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים, הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקו"מא בלעז ונראה בו כמין אבעבועות, וזה משמעו של יביע, הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם [וכו'], יקר - לשון כובד, הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו". הרי שגבי שמן, פי' תיבת "יקר" מלשון כובד ומהיר חימוצו יותר.

[ה]. אמנם, כל זה הוא רק אליבא דקושיית והבנת הרש"ש בגמ' נזיר דמה שאמרו בגליל חמרא עדיף ממשחא, היינו שיש להם בשפע שמן ולכך הוא זול יותר.

אך גם בזה יש לעיין, דמי הכריחו לרש"ש לפרש כן הגמ' בנזיר אליבא דרש"י, דרש"י כתב שם בנזיר: רש"י "דבגלילא שנו דחמרא עדיף טפי ממשחא: דלדידהו נפיש משחא [וכו'], וניחא להו טפי בחמרא ואין שותין אלא יין". דמהכא משמע דהיין חשוב להם יותר משמן, אך אכתי לא חזינן הכא דהיין יקר יותר משמן, או שהשמן אינו יקר. ואדרבא, לפי הבנת הרש"ש דכוונת הגמ' בנזיר לומר, דלבני גליל השמן הוא בזול, טובא הוי ליה לאקשוויי, מדין גבאי צדקה שנוטלין מן הנשים רק במועט, ולא נתינה מרובה, דקאמר רשב"ג בב"ק (ק"ט.) דנוטלין מן הנשים שמן מועט בגליל [ע"פ גי' המהרש"א שם], ופירש"י "שהשמן שם ביוקר".

וכתב שם הפני יהושע (ד"ה בפרש"י בד"ה בגליל) "נראה דרש"י אזיל בזה לשיטתו שפירש כן בכ"מ דבני גליל עניינים הם ומקפידים על דבר מועט [וכו'], אבל להתוספות שהשיגו עליו בכמה מקומות (הגיגה כ"ה. ד"ה בגלילא) והעיקר בסוף פרק כירה (שבת מ"ז. ד"ה בגלילא) גבי בגלילא שנו וכתבו משום דהשמן היה מצוי להם הרבה, כדמשמע פ"ק דסנהדרין וא"כ נקט הכא גליל העליון לאורחא דמילתא דשמן מצוי שם".

והיינו, דרש"י פי' שבני גליל עניינים, ועל כל דבר מקפידים הם, וא"כ שפיר י"ל דאף שמן יקר להם ביותר, ורק מה דקאמר בגמ' בנזיר, דהיין חשוב אצלם יותר משמן, אך לא בענין שהוא יקר יותר, וכמו שהבינו התוס' בדברי רש"י. ואכן התוס' פירשו כמו שהבין הרש"ש, דהיין יקר יותר משמן, דמרוכב עושרם מצוי להם השמן, אך לא על התוס' הקשה רש"ש, דהתוס' לא פירשו בסוגיין דשמן יקר יותר מיין.

[ו]. עוד י"ל, ובזה הפי' אף נשווה שי' התוס' עם רש"י, דבסוג' קאמר בגמ' צריכותא, דכתב התנא קולא גבי שמן, ועוד כתב התנא קולא גבי יין, וקאמר בגמ', דאי היה כתב קולא רק בשמן הוא אמינא לומר דהקילו בשמן דנפיש פסידא יותר מיין, וקאמר רש"י, דשמן יקר יותר מיין.

ואיכא למימר, דהיינו אמרים, דמה שהקילו בשמן, הוא בשמן כתיית למאור, או שמן העומד להיות כזה, דאי' במנחות (פ"ו:) דהוא יקר ביותר, עד שהתורה חסה על ממנום של ישראל, ולא הצריכה למנחות שמן יקר שכזה, וסגי בשמן טחון. ולכך י"ל דבכל הני מקומות שחזינן דשמן זול יותר מיין, מיירי בשמן רגיל הנטחן בבית הבוד, אך לגבי שמן שהקילו בו מלאכה בחוה"מ, היינו מפרשים לולי הצריכותא, דהוא דווקא שמן כתיית שיותר יקר מיין בכל מקום, ואף לבני גליל אליבא דהתוס' שעשירים ויש להם שמן הרבה בזול, אך אולי דווקא שמן רגיל ולא כתיית, ודר"ק, וא"ש.

דף יב ע"ב

בגמ', רבי יהודה נשיאה נפק בחומרתא דמדושא, ואשתי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי איקפד וכו', השירין הנזמים והטבעות, הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר וכו', כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נכרים, אדם חשוב שאני.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

[ז] פירש"י "אדם חשוב שאני, יש לו להחמיר על עצמו יותר, ולא הוה ליה למיפק בחומרתא דמדושא, ולא למישתי מיא דאחים קפילא נכרי". וכ"כ הריטב"א "ויש לו להחמיר על עצמו בתרוייהו, והכי ודאי מוכח מדנקטיה לה סתם ולא קאמר לעולם משום חומרתא, אי נמי משום מיא". וכן משמע מלשונו של רבינו הננאל, דו"ק בפירושו בדברי רב יוסף.

אמנם השפת אמת (ד"ה שם בגמ' אר"י מ"ט) כתב: "לא נתבאר על מה קפיד להחמיר באדם חשוב, אם לאסור לצאת בחומרתא, או לאסור לשתות מים דאחים ארמאה. והריטב"א כתב מדסתמו משמע דתרוייהו אסורי. אכן יותר היה נראה דלא קאי אלא אמים דאחים כו', שהרי בשבת (נ"א.) הובא ג"כ דר"א הקפיד על ר"ג דשתה מים דאחים ארמאי ע"ש, ואע"ג דהתם י"ל דמטעם הטמנת צונן בשבת הקפיד, מ"מ יותר נראה דבא זה ולימד ע"ז, דתרוייהו חדא טעמא ניהו דאדם חשוב צריך להחמיר במים דאחים ארמאי. והגם דהפוסקים לא הביאו כל זה, אפשר דס"ל דכיון דר"י ור"ג עבדו עובדא, הלכה כוותייהו, ולא כרב אמ"י, [ועי' בשפ"א שם בשבת, באו"א קצת].

[ח]. הנה, השפ"א הוכיח שיטתו ממעשה דר"ג ור"א בגמ' שבת (נ"א.), צריך לעיין בה טובא. וכך איתא שם: "אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, אטמין לי צונן, ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי ואיקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד, כרבוותיה עביד, [וכו'], כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי נכרים. והוא סבר אדם חשוב שאני". וקאמר השפ"א, דבא זה ולימד על זה, דכמו בגמ' שבת איקפד על בישולי נכרים, דאדם חשוב צריך להחמיר, ה"נ בסוגיין. דמשמע ליה דבב' המקומות היה הקפידא על בישולי נכרים בנאכל כמו שהוא חי.

וכדבריו בפשט הגמ', מפורש בבית יוסף (יו"ד סו"ס קי"ג) בשם התשב"ץ, וז"ל: "כתב הר"ש בר צמח (ה"א סי' פט) מיני מתיקה שעושין הגוים מסלת ודבש, אילו היה הסלת עיקר היה אסור כמו שאמרו גבי הרסנא דאסור משום דקימחא עיקר ואינו נאכל כמות שהוא ופת של פלטר התיירו משום חיי נפש אבל מידי דאינו פת אסור משום בישולי גוים, אבל דובשא עיקר וסלת לדבוקי בעלמא הוא, וא"כ כדן נהגו בהם היתר, וכתב שעם כל זאת לא מלאו לבו לאכול מהם כדאמרינן בפרק במה טומנין (שבת נא.) גבי מים דאחים קפילא ארמאה אדם חשוב שאני, שכדי להתרחק ממעשה הגוים ראוי לכל אדם חשוב לקדש עצמו במותר לו וכל שכן בדברים הנאכלים משום תענוג ויקל לאחרים ויחמיר על עצמו". עכ"ל. ובשו"ע (שם ס"ב) פסק רק כריש דבריו לקולא, ולא סיפא דדבריו גבי אדם חשוב.

ובהג' שיירי כנה"ג (שם אות י"ד) נקט כהשפ"א לענין הלכתא, וכתב, דמה שלא הזכירו הפוסקים דין זה, מוכח דס"ל דמה דר"ג ור"י נהגו במעשה רב להקל בזה, מוכח דסברו דאדם חשוב לא שאני בהאי הלכתא. ועו"ש.

[ט]. הארכתי בכל זה, דתימה לי על חתנו הגר"י בידרמן הי"ד שהן בסוג' והן בשבת העיר על דברי השפ"א, וכתב: "אכן הש"ך ביו"ד סי' קנ"ב פשיטא לי דאדם חשוב צריך להחמיר במים שבישל עכו"ם עיין שם".

ובעניי מדברי הש"ך שם נראה להיפך דאין צריך להחמיר, ואין זה קושיא על השפ"א אלא ראייה מוכחת לדבריו. דהנה הש"ך קאי על הב"ח, דהב"י ובשו"ע שם כתב שאדם חשוב יחמיר בנכרי ששלח דורון לישראל, וכתב ע"ז הב"ח דמהא שהרמב"ם והרי"ף השמיטו דין זה, משמע דס"ל דאדם חשוב שרי. וע"ז קאמר הש"ך, דהם לא כתבו זאת לרוב הפשטות שבו, והכי נמי צ"ל בעוד מקומות שציין שם הש"ך, דהמחבר או הרמ"א כתבו דאדם חשוב או אדם גדול יחמיר, ואף שהרמב"ם והרי"ף לא כתבו זאת, הבין הש"ך דהם לא כתבו זאת לרוב פשטותו, ואין זה סותר מה שהמחבר או הרמ"א כתבו דצריך להחמיר בזה. אך בהאי הלכתא דמים שהוחמו ע"י נכרי, לא כתבו המחבר והרמ"א דאדם חשוב שאני, ואף היכא שהב"י הביא את התשב"ץ שכתב להחמיר, לא הביאו בשולחנו הערוך ורק כתב רישא דדבריו לקולא כמו שהעתקנו לעיל, וא"כ ליכא ראייה מהש"ך, דהוא מפרט המקומות שהמחבר או הרמ"א הזכירו, אף שהרמב"ם והרי"ף השמיטו, וע"כ צ"ל כמו השפ"א, דמה שהמחבר והרמ"א לא כתבו, דאיהו לא ס"ל כרב אמי, אלא כרבי יהודה נשיאה רב יוסף ורבי נחמן, וצ"ע.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בס"ד ובל"נ בדפים הבאים בשם אומרים: rabinoviz@gmail.com